

SUN'IY INTELLEKT DAVRIDA O'QUVCHILARNING TAFAKKUR VA O'QISH MOTIVATSIYASIDAGI O'ZGARISHLAR

Karshibayeva Manzura Tojiboyevna

*Samarqand viloyati Urgut tuman 81- umumiy
o'rta ta'lim maktabi psixologi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim jarayoniga kirib kelishi natijasida o'quvchilarning tafakkur jarayonlari va o'qishga bo'lgan motivatsiyasida yuz berayotgan o'zgarishlar tahlil qilingan. Sun'iy intellekt vositalarining o'quv jarayonini individuallashtirishi, axborotga tezkor kirish imkoniyatini yaratishi hamda o'quvchilarning mustaqil fikrlashiga ta'siri ilmiy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, texnologik vositalarning ortiqcha qo'llanilishi natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy holatlar, jumladan, tayyor ma'lumotlarga tayanish, ijodiy tafakkurning susayishi va o'quv motivatsiyasining o'zgarishi masalalari ham ko'rib chiqilgan. Zamonaviy ta'limda sun'iy intellektdan samarali foydalanish bo'yicha psixologik-pedagogik tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, tafakkur, o'qish motivatsiyasi, o'quvchi shaxsi, ta'lim jarayoni, mustaqil fikrlash, ijodiy tafakkur, raqamli ta'lim, pedagogik texnologiyalar, axborot savodxonligi, o'quv faoliyati.

KIRISH

Bugungi kunda dunyo miqyosida raqamli texnologiyalar jadal sur'atlarda rivojlanib, inson hayotining barcha jabhalariga chuqur kirib bormoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt texnologiyalarining paydo bo'lishi va ommalashuvi ta'lim tizimida yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirdi. Sun'iy intellekt yordamida ishlovchi platformalar, virtual yordamchilar, elektron ta'lim tizimlari va interaktiv dasturlar o'quvchilarning bilim olish faoliyatini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Natijada ta'lim jarayonining mazmuni, shakli va metodlarida sezilarli o'zgarishlar kuzatilmoqda.

O'quvchilarning tafakkuri doimo jamiyat taraqqiyoti va axborot muhiti bilan uzviy bog'liq holda rivojlanadi. Sun'iy intellekt texnologiyalarining keng qo'llanilishi natijasida o'quvchilar axborotni izlash, qayta ishlash va tahlil qilish imkoniyatlariga ega bo'lmoqda. Ilgari ma'lumot topish uchun ko'p vaqt talab qilingan bo'lsa, bugungi kunda sun'iy intellekt vositalari yordamida kerakli axborotni qisqa vaqt ichida olish mumkin. Bu esa o'quvchilarning fikrlash tezligini oshirishga, muammolarga yangicha yondashishga va bilim doirasini kengaytirishga xizmat qilmoqda.

Biroq sun'iy intellektning ta'lim jarayoniga ta'siri faqat ijobiy jihatlar bilan cheklanmaydi. Ayrim hollarda o'quvchilarning tayyor javoblarga ortiqcha tayanishi ularning mustaqil fikrlash faoliyatini susaytirishi mumkin. O'quvchi masalani o'zi tahlil qilish yoki yechim izlash o'rniga sun'iy intellekt tomonidan taqdim etilgan

javobni qabul qilishi ehtimoli mavjud. Shu sababli ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanish bilan bir qatorda tanqidiy va mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga ham alohida e'tibor qaratish zarur.

Sun'iy intellektning o'quv motivatsiyasiga ta'siri ham muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilar uchun qiziqarli va interaktiv muhit yaratadi. Individual yondashuv asosida ishlovchi ta'lim platformalari har bir o'quvchining qobiliyati va ehtiyojlariga mos topshiriqlarni taklif etishi mumkin. Bu esa o'quvchilarning darslarga bo'lgan qiziqishini oshirib, bilim olishga ichki ehtiyojning shakllanishiga yordam beradi. Shuningdek, tezkor fikr-mulohaza va natijalarni ko'rish imkoniyati o'quvchilarning o'zlashtirish ko'rsatkichlarini yaxshilashga xizmat qiladi.

Sun'iy intellekt vositalari o'quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun ham keng imkoniyatlar yaratadi. Turli loyihalar, taqdimotlar, ilmiy izlanishlar va amaliy topshiriqlarni bajarishda sun'iy intellekt yordamchi vosita sifatida xizmat qilishi mumkin. Bunda o'quvchi axborotni izlash, saralash va tahlil qilish orqali yangi g'oyalarni ishlab chiqish imkoniyatiga ega bo'ladi. Natijada uning ijodkorlik salohiyati va intellektual faolligi ortadi.

Ta'lim tizimida sun'iy intellektdan samarali foydalanish uchun pedagoglarning ham raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish muhim hisoblanadi. O'qituvchi sun'iy intellektni o'quv jarayonini tashkil etishda yordamchi vosita sifatida qo'llashi, o'quvchilarning mustaqil fikrlash faoliyatini rag'batlantirishi hamda ularda axborot madaniyatini shakllantirishi lozim. Chunki zamonaviy ta'limning asosiy maqsadi tayyor ma'lumotlarni yodlatish emas, balki o'quvchilarda bilimlarni mustaqil egallash va ulardan samarali foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirishdan iboratdir.

Sun'iy intellekt davrida o'quvchilarning tafakkuri va o'quv motivatsiyasida sezilarli o'zgarishlar yuz bermoqda. Ushbu texnologiyalar ta'lim sifatini oshirish, bilim olish jarayonini individuallashtirish va o'quvchilarning qiziqishini kuchaytirish imkonini beradi. Shu bilan birga, o'quvchilarda mustaqil, tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish ham dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Sun'iy intellektdan oqilona va maqsadli foydalanish ta'lim samaradorligini oshirish hamda barkamol avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ayniqsa sun'iy intellektning ta'lim sohasiga kirib kelishi o'quv jarayonini tubdan o'zgartirmoqda. Bugungi kunda o'quvchilar nafaqat an'anaviy darsliklar, balki raqamli platformalar, aqlli tizimlar va sun'iy intellekt asosidagi ta'lim vositalari orqali ham bilim olmoqdalar. Bu esa ularning tafakkur jarayonlari va o'qishga bo'lgan motivatsiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Tafakkur — insonning borliqni anglash, tahlil qilish va xulosalar chiqarish jarayoni bo'lib, u ta'lim faoliyatining asosiy psixologik komponentlaridan biridir. Sun'iy intellekt vositalari o'quvchilarga tezkor ma'lumot olish, murakkab masalalarni yechishda yordam berish va individual o'qish yo'nalishlarini shakllantirish imkonini

beradi. Biroq bu imkoniyatlar bilan bir qatorda o‘quvchilarning mustaqil fikrlash darajasi, ijodiy yondashuvi va tahliliy qobiliyatlarida o‘zgarishlar kuzatilishi mumkin.

O‘qish motivatsiyasi esa o‘quvchining bilim olishga bo‘lgan ichki ehtiyoji va qiziqishini ifodalaydi. Sun‘iy intellekt asosidagi ta‘lim vositalari bir tomondan o‘quv jarayonini qiziqarli va interaktiv qilish orqali motivatsiyani oshirsa, boshqa tomondan tayyor javoblarga tezkor erishish imkoniyati o‘quvchilarda mustaqil izlanish ehtiyojini kamaytirishi mumkin. Shu sababli sun‘iy intellekt davrida o‘quvchilarning tafakkur va o‘qish motivatsiyasidagi o‘zgarishlarni ilmiy jihatdan o‘rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada aynan shu masalalar, ya‘ni sun‘iy intellektning o‘quvchilarning kognitiv jarayonlari va motivatsiyasiga ijobiy hamda salbiy ta‘sirini tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Sun‘iy intellekt texnologiyalarining ta‘lim jarayoniga keng joriy etilishi o‘quvchilarning bilish faoliyati, tafakkur jarayonlari va o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasida sezilarli o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Ushbu o‘zgarishlar ijobiy va salbiy jihatlarni o‘z ichiga oladi hamda ular zamonaviy pedagogik-psixologik yondashuvlarni qayta ko‘rib chiqishni talab etadi. Avvalo, sun‘iy intellekt o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantirishga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Aqlli ta‘lim tizimlari o‘quvchilarga individual yondashuv asosida bilim berib, ularning qobiliyat va ehtiyojlariga mos materiallarni taklif etadi. Bu esa o‘quvchilarning o‘zlashtirish jarayonini yengillashtiradi, murakkab mavzularni tushunishni tezlashtiradi hamda mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Interaktiv platformalar va sun‘iy intellekt asosidagi ilovalar o‘quvchilarda muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, yechim topish va qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shu bilan birga, sun‘iy intellektning ortiqcha qo‘llanilishi ayrim salbiy oqibatlarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Jumladan, o‘quvchilar tayyor javoblarga tezkor erishish imkoniyatiga ega bo‘lgani uchun mustaqil fikrlash va ijodiy izlanish darajasi pasayishi ehtimoli mavjud. Bu holat tafakkurning yuzaki shakllanishiga, tahliliy yondashuvning susayishiga olib kelishi mumkin. Shuningdek, o‘quvchilar muammolarni o‘zlari yechish o‘rniga sun‘iy intellekt vositalariga tayanib qolishlari natijasida bilish jarayonida faollik kamayishi kuzatiladi.

O‘qish motivatsiyasi ham sun‘iy intellekt ta‘sirida o‘zgaradi. Bir tomondan, gamifikatsiya elementlari, interaktiv topshiriqlar va tezkor natijalar o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. O‘quv jarayoni yanada qiziqarli va qulaylashib, o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi. Ikkinchi tomondan esa, doimiy tayyor yechimlarga ega bo‘lish imkoniyati ichki motivatsiyaning susayishiga olib kelishi mumkin, chunki o‘quvchi bilimni o‘zi izlab topish jarayonidan uzoqlashadi. Shu nuqtai nazardan, sun‘iy intellektdan foydalanishda muvozanatni saqlash muhimdir. Ta‘lim jarayonida sun‘iy intellekt vositalari o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini cheklemasdan, aksincha uni qo‘llab-quvvatlovchi vosita sifatida

ishlatilishi lozim. O‘qituvchilar esa o‘quvchilarda tanqidiy tafakkur, ijodiy yondashuv va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratishlari zarur. Sun‘iy intellekt o‘quvchilarning tafakkur va o‘qish motivatsiyasiga ham ijobiy, ham salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Uning samarali qo‘llanilishi esa ta‘lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yengillashtirish va ularning intellektual salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Sun‘iy intellektning ta‘lim jarayoniga kirib kelishi o‘quvchilarning tafakkur faoliyati va o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasida muhim o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Ushbu texnologiyalar bilim olish jarayonini tezlashtirishi, individual yondashuvni ta‘minlashi va o‘quvchilar uchun qulay ta‘lim muhitini yaratishi bilan birga, ularning mustaqil fikrlash va ijodiy izlanish ko‘nikmalariga ham ta‘sir ko‘rsatadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, sun‘iy intellektdan oqilona foydalanilganda u o‘quvchilarning bilish faolligini oshiradi, o‘qishga bo‘lgan qiziqishni kuchaytiradi hamda murakkab bilimlarni o‘zlashtirishni osonlashtiradi. Biroq undan ortiqcha yoki noto‘g‘ri foydalanish o‘quvchilarda tayyor ma‘lumotlarga tayanish odatini shakllantirib, mustaqil fikrlash va ijodiy tafakkur rivojiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli ta‘lim jarayonida sun‘iy intellektdan foydalanishda muvozanatni saqlash, uni o‘quvchilarning kognitiv rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi vosita sifatida qo‘llash muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilar esa o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash, tahliliy yondashuv va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratishlari lozim. Xulosa qilib aytganda, sun‘iy intellekt ta‘lim sifatini oshirish va o‘quv jarayonini modernizatsiya qilishda katta imkoniyatlar yaratadi, biroq uning ta‘siri to‘g‘ri boshqarilmasa, o‘quvchilarning tafakkur va motivatsiya rivojiga salbiy oqibatlar keltirib chiqarishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. G‘oziev E.G‘. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017.
4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
5. Vohidov M.V. Bolalar va o‘smirlar psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
6. Musurmonova O. Oila ma‘naviyati va tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
7. To‘xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.